03/03/2026

«Με αφορμή την εικόνα του Ευαγγελισμού»: Διάλογος μα τον Ζωγράφο Μάρκο Καμπάνη

/ Ενορίες

Η εικόνα του Ευαγγελισμού υπενθυμίζει ότι η σωτηρία αρχίζει με έναν χαιρετισμό και μια ελεύθερη απάντηση — με έναν διάλογο που συνεχίζεται μέσα στην ιστορία και στην καρδιά κάθε ανθρώπου.

Στο **«Ενοριακό Αρχονταρίκι»** του **Ιερού Ναού Ευαγγελιστρίας Πειραιώς** και στο πλαίσιο των εκδηλώσεων «Ευαγγελίστρια 2026», την Δευτέρα 2 Μαρτίου πραγματοποιήθηκε συνάντηση με θέμα «Με αφορμή την εικόνα του Ευαγγελισμού» και προσκεκλημένο τον κ. Μάρκο Καμπάνη, Ζωγράφο.

Η συζήτηση διοργανώθηκε σε συνεργασία με το περιοδικό της **Ιεράς Μητροπόλεως Πειραιώς "Πειραϊκή Εκκλησία"** και συμμετείχαν ο Πρωτοπρεσβύτερος π. Μιλτιάδης Ζέρβας, Διευθυντής του περιοδικού και ο Αρχισυντάκτης κ. Γεώργιος Ανανιάδης, Θεολόγος και Εικαστικός.

Η συζήτηση έλαβε χώρα στο πλαίσιο της πορείας προς τη Μεγάλη Τεσσαρακοστή, μια περίοδο που καλεί τον πιστό σε αναθεώρηση ζωής, σε βαθύτερη θέαση του κόσμου και σε πνευματική ανακαίνιση. Αφορμή αποτελεί η εικόνα του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου, ένα από τα πιο αγαπητά και θεολογικά πυκνά θέματα της εκκλησιαστικής παράδοσης. Η Κυριακή της Ορθοδοξίας, με την αναστήλωση των εικόνων, υπενθυμίζει τη σημασία της εικόνας όχι ως διακοσμητικού στοιχείου, αλλά ως θεολογικής μαρτυρίας και ομολογίας πίστεως. Μέσα από την εικόνα καλούμαστε να αποκτήσουμε «άλλη ματιά» στα πράγματα· όχι απλώς αισθητική, αλλά υπαρξιακή και θεολογική.

Στο επίκεντρο της συζήτησης βρέθηκε ο Ευαγγελισμός ως γεγονός. Πρόκειται για την πρώτη μεγάλη δεσποτική εορτή, τη στιγμή της συνάντησης Θεού και ανθρώπου, τη στιγμή κατά την οποία η ανθρώπινη ελευθερία καλείται να απαντήσει στο θείο κάλεσμα. Ο διάλογος ανάμεσα στον Αρχάγγελο Γαβριήλ και την Παναγία δεν είναι απλώς ένα ιστορικό περιστατικό· είναι η συμπύκνωση όλης της ιστορίας της ανθρωπότητας. Η Παναγία δεν εκπροσωπεί μόνο τον εαυτό της· συνοψίζει όλο το ανθρώπινο γένος που αναμένει την απάντησή της. Η παράδοση των Πατέρων μάλιστα τονίζει ότι ολόκληρη η ανθρωπότητα «περιμένει» το «ναι» της. Γι' αυτό και στην εικονογραφία απουσιάζουν άλλα πρόσωπα: δεν υπάρχουν μάρτυρες, συγγενείς ή πλήθος. Το γεγονός είναι προσωπικό, αλλά ταυτόχρονα καθολικό.

Η βυζαντινή εικονογραφία αποδίδει τον Ευαγγελισμό με αξιοσημείωτη λιτότητα. Τα δύο πρόσωπα —ο Γαβριήλ και η Θεοτόκος— αρκούν για να εκφράσουν το μυστήριο. Ο άγγελος παρουσιάζεται ως αγγελιοφόρος, συχνά σε κίνηση, με ελαφρύ βηματισμό προς την Παναγία. Η στάση του υποδηλώνει αποστολή, αλλά χωρίς βία ή επιβολή. Η κίνηση είναι απαλή, σχεδόν παγωμένη, σαν να περιμένει την απάντηση. Η Παναγία, από την πλευρά της, αποδίδεται ως πραγματικός άνθρωπος: κρατά νήμα, γνέθει μαλλί ή βρίσκεται στο πηγάδι, σύμφωνα και με το Πρωτευαγγέλιο του Ιακώβου. Η καθημερινότητα δεν αφαιρεί τίποτε από το μεγαλείο της στιγμής· αντιθέτως, τονίζει ότι η θεία παρέμβαση συναντά τον άνθρωπο μέσα στην απλή ζωή του.

Ιδιαίτερη σημασία έχει το γεγονός ότι η σκηνή στην ανατολική παράδοση δεν τοποθετείται σε κλειστό εσωτερικό χώρο. Παρότι υπάρχουν αρχιτεκτονικά στοιχεία στο βάθος, η σύνθεση δεν εγκλωβίζεται σε δωμάτιο. Το γεγονός είναι ανοιχτό προς τον κόσμο· δεν πρόκειται για ιδιωτική εμπειρία, αλλά για κοσμοσωτήριο συμβάν. Αντίθετα, στη δυτική τέχνη, ιδίως μετά την Αναγέννηση, η σκηνή μεταφέρεται συχνά σε εσωτερικό χώρο, με ανεπτυγμένη προοπτική και ρεαλιστική απόδοση. Εκεί αρχίζει να κυριαρχεί η φυσιοκρατική αναπαράσταση: η γεωμετρική προοπτική, το ενιαίο φως, η απόδοση βάθους και όγκου.

Η διαφορά αυτή δεν είναι απλώς τεχνοτροπική, αλλά αντανακλά βαθύτερες μεταβολές στη νοοτροπία και στη θεολογική πρόσληψη του κόσμου. Η δυτική ζωγραφική επιδιώκει τη μίμηση της φύσης, την ψευδαίσθηση συνέχειας του χώρου πέρα από το κάδρο. Η βυζαντινή εικόνα, αντίθετα, δεν επιδιώκει να «ξεγελάσει» το μάτι. Δεν ενδιαφέρεται για φωτογραφική αποτύπωση μιας στιγμής, αλλά για την αποκάλυψη του νοήματος. Γι’ αυτό και παραβιάζει τη φυσική τάξη: τα κτίρια αποδίδονται με πολλαπλές οπτικές γωνίες, το φως δεν προέρχεται από μία πηγή αλλά φωτίζει κάθε πρόσωπο εσωτερικά, οι μορφές δεν μικραίνουν απαραίτητα στο βάθος. Η αλήθεια δεν ταυτίζεται με τον ρεαλισμό· είναι θεολογική και υπερβατική.

Στο πλαίσιο αυτό, η εικόνα λειτουργεί ως θεολογική ερμηνεία και όχι ως απλή εικονογράφηση. Δεν αναπαράγει κατά γράμμα το ευαγγελικό κείμενο, αλλά αποδίδει το βαθύτερο νόημά του. Όπως στην Πεντηκοστή απεικονίζεται και ο Απόστολος Παύλος, παρότι ιστορικά δεν ήταν παρών, έτσι και στον Ευαγγελισμό εισάγονται στοιχεία που εκφράζουν την αλήθεια του γεγονότος. Η τέχνη έχει ελευθερία, εφόσον δεν αλλοιώνει το θεολογικό περιεχόμενο.

Η στάση των προσώπων είναι καθοριστική. Ο άγγελος δεν εισβάλλει βίαια· η Παναγία δεν απαντά μηχανικά. Υπάρχει διάλογος, ελευθερία, λεπτότητα. Η σκηνή αντιπαραβάλλεται υμνολογικά με τον διάλογο του όφεως και της Εύας στον

Παράδεισο. Εκεί υπήρχε δόλος και παραπλάνηση· εδώ υπάρχει καθαρότητα και ελευθερία. Ο «χαιρετισμός» —όπως συχνά τιτλοφορείται η εικόνα— σηματοδοτεί την ανατροπή της πτώσης. Η Παναγία ως νέα Εύα απαντά εκεί όπου η πρώτη Εύα απέτυχε.

Σημαντικό στοιχείο αποτελεί και η χρωματική απόδοση. Τα ενδύματα της Θεοτόκου συχνά συνδυάζουν κόκκινο και μπλε, συμβολίζοντας την ένωση ουράνιου και ανθρώπινου, αν και δεν υπάρχει απόλυτη τυποποίηση. Η ποικιλία δείχνει ότι η παράδοση δεν είναι μηχανική επανάληψη, αλλά ζωντανή γλώσσα.

Η συζήτηση επεκτάθηκε και στη νεότερη τέχνη. Καλλιτέχνες της Δύσης, ιδίως του 20ού αιώνα, αναζήτησαν στο Βυζάντιο λύσεις στα προβλήματα που έθετε η φυσιοκρατική παράδοση. Η επιπεδότητα, η απόρριψη της ψευδαίσθησης, η πολλαπλή οπτική γωνία, η ελευθερία από τη γεωμετρική προοπτική αποτέλεσαν στοιχεία που ενέπνευσαν μοντέρνα κινήματα. Όπως ο κυβισμός επιδίωξε να αποδώσει το αντικείμενο από πολλές πλευρές ταυτόχρονα, έτσι και η βυζαντινή εικόνα παρουσιάζει κτίρια και μορφές πέρα από τους φυσικούς περιορισμούς της όρασης. Η απόρριψη του ρεαλισμού δεν είναι άρνηση της αλήθειας· είναι αναζήτηση βαθύτερης αλήθειας.

Η εικόνα, επομένως, δεν είναι απλώς καλλιτεχνικό αντικείμενο, αλλά λειτουργικό και λατρευτικό γεγονός. Εντάσσεται στη ζωή της Εκκλησίας και γίνεται φορέας χάριτος. Ακόμη και όταν φυλάσσεται σε μουσεία για λόγους προστασίας, παραμένει μαρτυρία πίστης. Το γεγονός ότι σήμερα ακόμη και καθολικοί ναοί στην Ευρώπη φιλοξενούν βυζαντινές εικόνες, ή ότι πληθαίνουν τα σεμινάρια βυζαντινής αγιογραφίας στη Δύση, δείχνει μια σύγχρονη αναζήτηση μεταφυσικού βάθους που είχε χαθεί μέσα στον υπερβολικό ρεαλισμό.

Ιδιαίτερη αναφορά έγινε στη συζήτηση και στη θεολογική ακρίβεια της ενανθρώπησης. Σε ορισμένες σπάνιες παραστάσεις ο Χριστός εικονίζεται ήδη ως έμβρυο μέσα στη Θεοτόκο, για να τονιστεί ότι από τη στιγμή του Ευαγγελισμού είναι τέλειος Θεός και τέλειος άνθρωπος. Η εικονογραφία εδώ υπερασπίζεται την ορθόδοξη χριστολογία απέναντι σε αιρέσεις που υποβάθμιζαν την ανθρώπινη φύση του Χριστού.

Τελικά, η εικόνα του Ευαγγελισμού γίνεται τόπος συνάντησης: Θεού και ανθρώπου, Ανατολής και Δύσης, παρελθόντος και παρόντος. Δεν είναι απλώς ανάμνηση ενός γεγονότος, αλλά πρόσκληση σε προσωπική τοποθέτηση. Όπως η Παναγία κλήθηκε να απαντήσει ελεύθερα, έτσι και ο κάθε πιστός καλείται να σταθεί απέναντι στο μυστήριο και να δώσει τη δική του απάντηση. Η εικόνα δεν επιβάλλεται· ανοίγει διάλογο.

Σε μια εποχή διαιρέσεων και εντάσεων, η κοινή αισθητική και πνευματική γλώσσα της εικόνας μπορεί να λειτουργήσει ως γέφυρα. Πέρα από πολιτισμικές και θεολογικές διαφορές, η αναζήτηση της αλήθειας και του ιερού παραμένει κοινή. Και όπως υπογραμμίσθηκε στο κλείσιμο της συζήτησης, η εικόνα του Ευαγγελισμού υπενθυμίζει ότι η σωτηρία αρχίζει με έναν χαιρετισμό και μια ελεύθερη απάντηση — με έναν διάλογο που συνεχίζεται μέσα στην ιστορία και στην καρδιά κάθε ανθρώπου.